

חיל הים במלחמת יום הכיפורים

אלוף (מיל') בנימין תלם

ערב מלחמת ששת הימים כבר הייתה לחיל הים תורת לחימה מתקדמת, המבוססת על ספינות טילים. לרוע מזלו, הספינות עצמן עדיין לא היו מוכנות. המבחן האמיתי של תורת הלחימה החדשה היה במלחמת יום הכיפורים והניצחון המוחץ הוכיח את נכונותה

מבוא

יהיה זה קשה להבין את חיל הים של מלחמת יום הכיפורים ללא עיון ולימוד יסודיים של השנים שקדמו למלחמה. באותן שנים עבר חיל הים מהפך מוחלט ויצא בבת אחת מעידן שנות ה-40 לעידן שנות ה-70.

העברתה של מפקדת חיל הים לתל-אביב

בדצמבר 1972 הושלמה בנייתה של המפקדה החדשה של חיל הים בקריה בתל-אביב, ובו בחודש עברה המפקדה למשכנה החדש

בחיכו של המטה הכללי. משנפתחו דלתות האטימה במנהרה המקשרת בין "מוצב הפיקוד הימי" (ה"בור" של חיל הים) ל"מוצב הפיקוד העליון" (ה"בור" המטכ"ל) ול"מוצב הפיקוד האווירי" (ה"בור" של חיל האוויר), התחבר חיל הים פיזית – לראשונה בתולדותיו – עם צה"ל. בכך יושם, למעשה, החשוב שבלקחי חיל הים ממלחמת ששת הימים ובעיקר מאסון אח"י "אילת", שאירע ארבעה חודשים לאחר שהסתיימה אותה מלחמה.

תהליך שילובו של חיל הים בתוך צה"ל היה מסובך ומייגע. במשך שנים רבות, מאז הקמת החיל ועד תחילת שנות ה-60, לא היו למעשה כל כוונה או יוזמה לחבר בין השניים. חיל הים לא חסר למטכ"ל וכמעט שלא היה נתון בתודעתו, ומפקדת חיל הים נהנתה מבדידותה המזהרת ומהאוטונומיה לכאורה שקנתה לעצמה במנזר הכרמליטים שבמרומי הכרמל.

מפקד חיל הים
במלחמת יום
הכיפורים
היה

מפקדה הראשון של
שיטת הסטי"רים

באותה עת היה חיל הים, לדעתם של מרבית קציני המטכ"ל, איבר מיותר בגופו של צה"ל, מין דג מוזר וחסר תועלת, שיש להגביל את צעדיו ואת מהלכיו, אם לא לחסלו כליל, על מנת לצמצם את עלויותיו ואת נזקיו. מולם לא השכילו קברניטי חיל הים ואולי אף לא מצאו עניין לטעת בתודעתה של מערכת הביטחון את הצורך בחיל ים חזק ואיכותי, שהוא חלק בלתי נפרד מצה"ל, ושאין לו חלופה בתחומו להגנת המדינה.

מפקדת חיל הים הייתה כל כך עסוקה בעצמה ובניסיונותיה הכושלים להגדיר מטרה ומשימות לחיל, עד כי נשתכחה ממנה, ככל שמלמדות העובדות, כל הסביבה שבה היא פעלה, לרבות צה"ל, מערכת הביטחון ואפילו צורכי הביטחון של המדינה.

למעשה התקיים חיל הים במשך כל

שנות ה-50 ועד תחילת שנות ה-60 ללא הגדרה עצמית ברורה, כשזכות הקיום – ה"Raison D'être" שלו מעורפלת לא רק עבור קציני המטכ"ל ומערכת הביטחון, אלא אפילו לקצונה הבכירה שלו עצמו, שאמורה הייתה, מתוקף תפקידה, לפזר את סימני השאלה מסביב לסוגיה ולהעמיד מולה מענה ברור ומוצק.

אינני יכול להצביע במדויק על מועד או על אירוע, שיש בהם כדי לציין את ראשית התהליך שהביא לשילובו של חיל הים בתוך צה"ל, אך נבטיה הראשונים של ההכרה בעצם הצורך בו בקעו, לדעתי, בסוף שנות ה-50 במוחותיהם של קציני החיל הבכירים, שהצטרפו זעיר פה זעיר שם לקורסים צבאיים מחוץ לחיל – אם ב"פ"ס של חיל האוויר, אם בקורסי "מג"דים בח"ר ואם בקורסים לפיקוד ולמטה של הצי הבריטי.

נבטים אלה הביאו להקמתו בשנת

בפ"ס נחשפו
לראשונה קציני חיל
הים לאופן החשיבה
והעבודה של זרועות
היבשה והאוויר, ותוך
כדי עבודתם
המשותפת של
החניכים ושל
המדריכים בתרגילים
משולבים נטמעו
בשדה הימי תבניות
עבודה שאומצו
מהזרועות האחרות

1961 של פו"ם זרוע ים בפיקודו של שלמה אראל. היה זה הצעד המוחשי הראשון בתהליך, ובשנים הראשונות לקיומו נרקמו היסודות לדילוג בין חיל הים לשאר חילות צה"ל.

לראשונה נחשפו קציני חיל הים לאופן החשיבה והעבודה של זרועות היבשה והאוויר, ותוך כדי עבודתם המשותפת של החניכים ושל המדריכים בתרגילים משולבים נטמעו בשדה הימי תבניות עבודה שאומצו מהזרועות האחרות. כאן התוודעו קציני החיל באופן שיטתי ומעמיק ל"צה"ל הגדול" ביריעה רחבה של פעילות ולמדו להכירו ולפעול בשותפות הדוקה ויומיומית עם קציני הזרועות האחרות. איתם ניתחו, תיכננו וביצעו תרגילים משולבים, ואיתם שיחקו, אכלו ובילו. מטבע רקעם השונה גם נחלקו מדי פעם לגבי הדרך הנבחרת, אך הפעילות המשותפת, ההיכרות האישית ויחסי הקרבה שקיימו הולידו שפה משותפת, הבנה וכבוד הדדי, שהיו קרוב לוודאי הנכס החשוב ביותר שרכש חיל הים באותה תקופה.

דרך כור ההיתוך של פו"ם עברו במהלך שנות ה-60 עשרות מקציני חיל הים בדרגות סא"ל ורס"ן ונשא עימם את המטענים הרעיוניים והאישיים שקנו בתוכו והיוו יחד מאסה אנושית איכותית חדשה, אשר טבעה לימים חותמת מכריעה בגיבוש התפיסה התורתית של החיל ובביסוס מעמדו כזרוע לוחמת, מוכרת ושוות מעמד בצה"ל.

אלא שצעדים ראשונים – גם אם בכיוון הנכון – לא יכולים היו לגשר בהרף עין על הפער הגדול במישור המעשי, ובפעול חלפו 10 שנים עד שהושגה המטרה. השינויים הארגוניים, המבצעיים והמנהלתיים, שנדרשו כדי שניתן יהיה לשלב את מפקדת חיל הים במטה הכללי, היו כרוכים במאמצים עצומים ובהוצאה כספית גדולה, שחיל הים לא יכול היה לעמוד בה בכוחות עצמו, ונדרשו לו דחיפה וסיוע מבחוץ.

בינתיים, אף על פי שהמציאות הרעיונית והתורתית השתנתה, נמשכו ביומיום אותם יחסי ריחוק וניתוק בין חיל הים למטכ"ל, כפי ששררו בעבר. מטבע נכותו צלעו גם יחסיו המבצעיים עם הזרועות האחרות, ותדמית חולשתו דבקה בו כמין תווית של קלון ושל כישלון, שבאורח אבסורדי גם נטמעה ברוחם של קציניו ושל לוחמיו.

השינוי הממשי החל רק כאשר חיל הים החל להצטייד בסטי"לים נושאי טילי "גבריא"ל" כתשובה לסטי"לים מדגם "קומאר" ו"אוסא" שנכנסו לשירות הצי המצרי והסורי. בביצועו של הפרויקט הענקי הזה קצר חיל הים את פירות פו"ם – הן בקשרים שיצרו שם אנשיו והן ברעיונות ששאבו משם.

בעקבות כניסתו של חיל הים לעידן החדש הוא גם הפסיק להיות סרח עוזף בצה"ל, וניתן היה לשלב אותו בתכנונים, שבעבר הוא לא יכול היה לתרום להם דבר. בד בבד עם היערכותו מחדש ועם הצטרפות ראשוני הסטי"לים למערך הלוחם שלו, יזם חיל הים פעולות מבצעיות או שותף בפעולות שיזמו גורמים אחרים, ואשר בעבר מעולם לא התאפשר לו לבצע. ההצלחות שנחל החיל בזו אחר זו בישרו לכולם על בואו של העידן החדש.

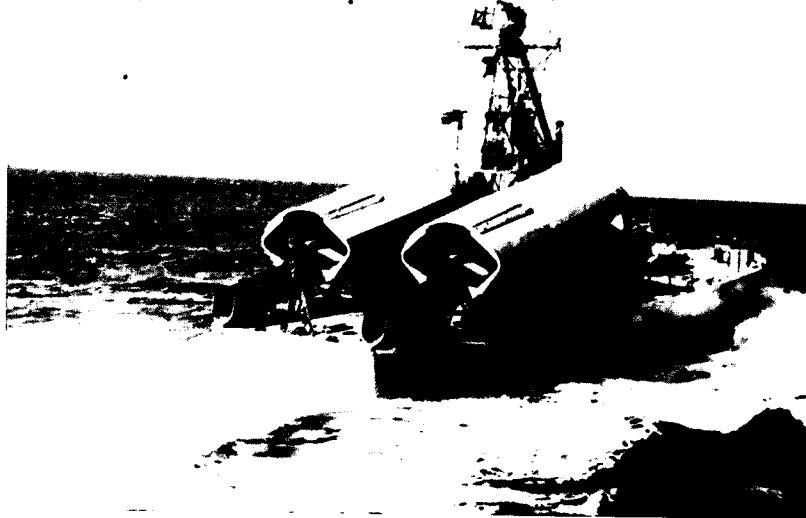
ניתן לומר כי הפתיחות ל"צה"ל הגדול", שנולדה בפו"ם, הכינה את החיל רעיונית ונפשית לשינויים, אך כדי להגשים את

השינויים האלה הלכה למעשה צריך היה משאבים וצריך היה שמישהו ידחוף לביצועם. באותם ימים לא נזקקה מערכת הביטחון לשירותים של חיל הים, והדרבון להנהגת השינויים נבע מהמצוקה המבצעית שגרמה הופעת ה"קומארים" וה"אוסות" בזירה.

משנבנה כוח הסטי"לים, והשינויים הפכו למציאות, נפתח בפני חיל הים המרחב המבצעי הצה"לי, והמעגל – לכאורה – נסגר.

אך הגורל בחר להתעמר בחיל הים, והשינויים העמוקים שהוא עבר הושלמו באיחור קטן, שהיה קריטי לגבי אח"י "אילת". הטבעתה של זו באמצעות טילים הייתה התגשמותו של סיוט,

ספינת טילי ים-ים מצרית מדגם "קומאר"

שבאותו שלב כבר נדמה היה כי הפך לנחלת העבר. הסטי"לים וה"גבריא"ל" אומנם ניצחו את מלחמת יום הכיפורים שפרצה שנים ספורות אחר כך, אך זכר אסונה של אח"י "אילת" נשאר גם אחרי הניצחון הגדול כפצע צורב שאין לו מרפא.

מהעובדות שהצגתי עד כאן קל להבין שהיערכותו מחדש של חיל הים, ככל שהיא מתייחסת לרכש ולפיתוח של הסטי"לים ושל ה"גבריא"ל", הוגדרה ואופיינה זמן רב לפני האסון, ובניגוד לדעה המקובלת בשום אופן לא נבעה ממנו. עם זאת נראה לי שיהיה זה נכון להעמיד את אסון אח"י "אילת", על כל המשתמע ממנו, כציון הדרך ההיסטורי הבולט והברור ביותר בין ראשיתו – הרעיונית בעיקרה – של תהליך השילוב בראשית שנות ה-60 לבין חיל הים של העידן החדש: של הסטי"לים, של שייטת 13 ושל ההצלחות המבצעיות, שאין עדות טובה מהן להצלחת התהליך כולו.

בקורבנה תרמה אח"י "אילת" להשלמת השילוב, שכן זמן קצר אחר כך הועברה מפקדת חיל הים למחנה מטכ"ל בתל-אביב. אחד מלקחי אסונה – ואולי החשוב שבהם, כפי שעלה מדו"ח "ועדת בר-לב" – התייחס לניתוק מפקדת חיל הים

מהמטכ"ל וקבע כי רבות מהתקלות שהביאו לאסון היו, קרוב לוודאי, נמנעות, אילו שכנה מפקדת חיל הים בתוך מחנה מטכ"ל. חיים בר-לב ז"ל, שהיה סגן הרמטכ"ל באותה עת, המליץ על פעולה נמרצת לתיקון התקלה, והמלצתו נתנה לפרויקט את הדחיפה ואת התנופה שנדרשו להגשמתו.

מינויו של אלוף אברהם בוצר (צייטה) למפקד חיל הים ב-1968 הדגיש את השינוי ביתר חדות, שכן הוא היה מתומכיו וממקדמיו המובהקים ביותר.

במלחמת יום הכיפורים ניהלתי את כוחות חיל הים בזירת הים התיכון וים סוף מחדר המלחמה – המצפ"י – של חיל הים, שכבר שכן בביתו, או ליתר דיוק במרתפו החדש, בתל-אביב. בשנות ה-60 אירעו איפוא שני תהליכים חיוניים בהתפתחותו של חיל הים: הראשון הוא חידוש הסד"כ ותורת הקרב שלו,

גדול יחסית של סטי"לים החמושים בטילי ים-ים מסוג "סטיקס". על-פי אותה תורת לחימה נתפסו בתחילה הסטי"לים הסובייטיים כארטילריה קדמית להגנת החוף. טווח יירי המבצעי של הטילים – 35-40 ק"מ – היה ארוך ללא תקדים ביחס לזירה הימית של אותה תקופה. כוח תצפית קטן, שנערך לפני הכוח העיקרי במרחק של כמחצית טווח הטילים או מטוסי תצפית, ששימשו לגילוי ולזיהוי, איפשרו לנצל את מלוא טווח הטילים ולהפגיע את האויב. מספר הכלים הגדול נועד לחפות על תקלות או על טעויות הפעלה, כך שאפילו אם החטיאו אחדים מהטילים, הבטיחה הכמות המשוגרת את השמדת המטרה.

ראש הנפץ של טיל ה"סטיקס" מכיל כ-400 ק"ג חומר נפץ, שבכוחם לטבע אוניות מלחמה בדחי של 10,000 טון ויותר או להכותן בנכותן קשה. פגיעת טיל כזה במטרה קטנה כסטי"ל תהיה תמיד קטלנית. הספינה פשוט תיעלם.

ה"סטיקס" הוא טיל אמין ומדויק, המסוגל לפגוע במטרות קטנות. הוא מצויד במכ"ם משלו, ומרגע ששוגר, שוב אינו תלוי בספינה המשגרת. הטיל מתבטת עוצמאית על המטרה, וספינת האם יכולה להתפנות לירי טיל נוסף – אם לעבר אותה מטרה או לעבר מטרה חדשה. לאחר שכילתה את חימושה, נסוגה הספינה התוקפת מזירת הלחימה בדרך המהירה ביותר. בשל הטווח הגדול של טילי ה"סטיקס" – גדול יותר משל כל טיל שיכולות היו יריבותיה של בריה"מ באותה עת להציב בזירה – נחשבו סיכויי ההצלחה של ספינות הטילים הסובייטיות לגבוהים במיוחד.

תורת הלחימה הסובייטית בים התבססה איפוא על פשטות ההפעלה, על מספר גדול של ספינות ושל טילים, על טווח ארוך ועל סיכויי פגיעה גבוהים. ספינות הטילים הסובייטיות היו בבחינת איום חמור על כל ציי המלחמה של אותם ימים, לרבות ציים גדולים שהפעילו

נושאות מטוסים ואוניות מלחמה גדולות ומתוחכמות אחרות. ספינות "קומאר" ראשונות, שלהן שני משגרי טילים, הופיעו בצי המצרי כבר ב-1962, וספינות ה"אוסא" ("יתוש") הגדולות יותר, שלהן ארבעה משגרים, נמסרו לצי המצרי ב-1966. פרט לצי הסובייטי ולצייים של גרורות בריה"מ לא היו סטי"לים לשום צי מלחמה אחר בעולם. אך בעוד שהמערב הפגין אדישות נוכח איום זה, הגיע חיל הים הישראלי כבר בשלב מוקדם למסקנה, שנוצרה מציאות חדשה בזירה הימית, המפרה באופן מוחלט את יחסי הכוחות הקיימים. הלוחמה בים קיבלה ממד חדש ובלתי מוכר, ואף על פי שתיאורטית היה לנו מושג כלשהו לגביו ועסקנו בפיתוח רעיונות ובאיטור אמצעים נגדיים, הרי בפועל ניצבנו לפתע נוכח איום קטלני, שלא יכולנו להציב מולו מענה כלשהו. ב-1965 לא הייתה שום משחתת ישראלית, על כל מאות אנשי צוותה, תותחיה ומאסת הפלדה שלה, יריבה כלשהי לספינת "קומאר" קטנה וזריזה על שני טילי ה"סטיקס" המאיימים שלה

והשני הוא שילוב החיל בצה"ל. שילוב זה הושלם סמלית ומעשית עם העברת המפקדה לתל-אביב, בדצמבר 1972. התפתחויות אלה הגיעו לשיאן במלחמת יום הכיפורים, שבה קצר חיל הים את פירות מאמציו המתמשכים.

ספינות טילים

המייחד את כל הקרבות הימיים בים התיכון במלחמת יום הכיפורים הוא העובדה שהייתה זו הפעם הראשונה בהיסטוריה של הזירה הימית ששני הצדדים הלוחמים השתמשו בטילי ים-ים. תורת הלחימה בים באמצעות ספינות טילים פותחה לראשונה על-ידי הצי הסובייטי במחצית השנייה של שנות ה-50, וספינות הטילים המבצעית הראשונה מסוג "קומאר" ("דבור") הושקה ב-1959. התורה קבעה כי זירת הפעולה של הסטי"לים הסובייטיים היא בקרבת חופי הבית וגרסה כי יש להפעיל מספר

(שלא לדבר על ה"אוסה" המתקדמת והמצוידת בטיילים רבים יותר). לא היה כל מקום להשוות את תכונותיהן – מהירות, תמרון, נשק, טווחי פתיחה באש ותדמית המכ"ם. עבור הסטי"ל לא הייתה המשחתת שונה באופן ממשי מאוניית סוחר – עובדה שהוכחה, לצערנו, באורח טראגי כל כך בטיבועה של אח"י "אילת" באוקטובר 1967.

התהליך הרעיוני והארגוני – ומאוחר יותר ההנדסי – למציאת פתרון החל בחיל הים ב-1962 ונמשך כמעט 10 שנים. בסיומו, כשהגענו לתשובה ממשית – הסטי"לים – הייתה טבילת האש שלה במלחמת יום הכיפורים.

ה"גבריאלי", שנועד לשמש כנשק העיקרי בקרב השטח, תוכנן בשלב הפיתוח הראשון לפגוע במשחתת "סקורי", שבהערכת המצב בראשית שנות ה-60 הייתה האיום העיקרי בזירה. לתותחי ה"סקורי" הייתה עדיפות מסוימת בטווח על תותחי ה-4.5 של המשחתות שלנו, ולפיכך נדרש ה"גבריאלי" לתקן את הפער ולהשיג עדיפות ארטילרית בדיוק ובטווח על ה"סקורי", כשהוא נישא על המשחתות. עם הופעתם של ה"קומארים" הראשונים בזירה, נמצאו פתאום עם טיל נחות, שבגמר פיתוחו הגיע לטווח של 20 ק"מ בלבד (מחצית הטווח המבצעי של ה"סטיקס"), מה עוד שנועד להיות משוגר מעל סיפונה של משחתת, החשופה לפגיעה של טילי "סטיקס".

מלחמת ששת הימים

מלחמת ששת הימים תפסה את חיל הים במצב מבין. באותה עת הוא היה עסוק כל כולו בגיבושה ובמימושה של תורת לחימה חדשה, שהתבססה על ספינות טילים בדחי של 250 טון, שצוידו בטיילי "גבריאלי" ובתותחי 40 מ"מ ו-76 מ"מ אוטומטיים, מבוקרי מכ"ם, שכמותם לא ידע חיל הים לפניו. תורת הלחימה החדשה נשענה על כמות גדולה יחסית של כלי שיט, בהשוואה לסד"כ חיל הים במציאות של אותם ימים.

אלא שעם פרוץ המלחמה היו כל אלה בשלבים שונים של בנייה ושל הצטיידות במספנה בצרפת ובמפעלים רבים ברחבי אירופה. בחלקם הם היו עדיין בתכנון ובפיתוח בארץ. בפועל לא היו לחיל הים אף לא ספינה חדשה אחת ואף לא מערכת נשק מתקדמת אחת. חיל הים של ערב מלחמת ששת הימים כבר הוזיק בתפיסת לחימה

מודרנית, המתקדמת ביותר בעולם, אך מעשית נותר חנוט בכלי שיט וציוד מיושנים מתקופת מלחמת העולם השנייה. בראשו הוא כבר היה בסטי"לים, אך ברגליו היה שקוע עמוק במשחתות. אסון אח"י "אילת" ב-21 באוקטובר 1967 המחיש בצורה

הכואבת והקיצונית ביותר את האבסורד שאליו נקלע חיל הים והביא את פיקוד חיל הים להכרה הסופית, כי לפניו עידן של לחימה ימית חדשה ושונה בתכלית מכל קודמותיה, וכי יש לגשת ללא שיהוי להגשמתה של תפיסת הלחימה חדשה שלו.

"החגורה" ותורת הלחימה

תורת הלחימה של ספינות הטיילים צריכה הייתה להיבנות מסביב לעובדה הקשה, שטווח ה"גבריאלי" היה נחות באופן ניכר מטווח ה"סטיקס". הטווח המרבי של ה"גבריאלי" מגיע ל-20 ק"מ, בעוד שטווח ה"סטיקס" מגיע ל-45 ק"מ. מכאן שעל הסטי"ל הישראלי היה לחצות חגורה מוכת טילי "סטיקס" ברוחב של 25 ק"מ, לפני שיכול היה לשגר את טילי ה"גבריאלי" שלו. זאת הייתה, כמובן, מכשלה טכנולוגית רצינית, שצריך היה למצוא לה מענה הולם וברור בתורת הקרב.

תורת הלחימה של ספינות הטיילים קבעה נוהל קרב בן שלושה שלבים:

1. גילוי וזיהוי של מטרות האויב מוקדם ככל האפשר.
2. סגירת טווח במהירות מרבית על מנת להגיע לטווח ירי אפקטיבי של טילי "גבריאלי" תוך הפעלת אמצעי אמנעה נגד טילי האויב בעת חציית ה"חגורה".

3. שיגור טילי "גבריאלי" עם כניסה לטווח הירי והמשך סגירת הטווח. עם כניסת המטרה לטווח יעיל של התותחים, יש לפתוח עליה באש תותחים עד להשמדתה.

לוחמה אלקטרונית

השלב השני בתורת הלחימה היה, כמובן, הקריטי מכולם, ולו הקדיש חיל הים את עיקר תשומת ליבו. בשלב זה – שלב חציית ה"חגורה" – אמורות היו הספינות להיות מוגנות על-ידי אמצעים אלקטרוניים לשיבוש הפעולה של טילי האויב. במאמץ הפיתוח של אמצעים אלה השתתפו המפעלים המפתחים לאורך כל תקופת הבנייה של הספינות, החל מ-1968 ועד למוצאי יום הכיפורים ממש.

הגם שהיו כמה מדינות מערביות, שנמצאו ברשותן טכנולוגיות וציוד ללוחמה אלקטרונית, גילה חיל הים בשלב מוקדם מאוד שאלה אינם זמינים, שכן אף אחד מהצייס הרלוונטיים לא היה מוכן למסור מידע, שלא לדבר על ציוד חדש ויעיל בתחום זה, שנחשב סוד כמוס.

התהליך הרעיוני והארגוני – ומאוחר יותר ההנדסי – למציאת פתרון החל בחיל הים ב-1962 ונמשך כמעט 10 שנים. בסיומו, כשהגענו לתשובה ממשית – הסטי"לים – הייתה טבילת האש שלה במלחמת יום הכיפורים

המערכות, של גיבוש תורת הקרב ושל ביצוע התרגולות. האם יצלחו כל אלה ויגשימו את התקוות הרבות שתלינו בהם? הייתה זאת נקודת שיא שחוויתי במוצאי יום הכיפורים 1973 עם כל אחד מאנשי צוותם של הסטי"לים שיצאו לים, עם מפקד השייטת, אל"ם מיכאל ברקאי ("יומי"), עם הקצינים, עם החיילים ועם האזרחים בבסיסים, במפעלים ובבתי המלאכה, במחסנים ובמשרדים, שתרמו, כל אחד בדרכו, חלק חשוב במאמץ העצום, שעמד עתה למבחן האולטימטיבי.

קרב לטקיה

בלילה שבין 6 ל-7 באוקטובר הנחנו שבמסגרת ההתקפה הכללית של הסורים בגוף עלול כוח משימה של "קומארים" ושל "אוסות" סוריים להגיח דרומית ללטקיה עד למרחק שיאפשר לו לשגר טילי "סטקס" לעבר חיפה והמפרץ. לפיכך הוריתי למפקד שייטת הסטי"לים לבצע סיור אלים צפונית לראש-הנקרה, בכיוון לטקיה שבסוריה, במגמה להקדים וליירט את הכוח, אם אכן ייצא, ובכל מקרה להגיע ממש עד לבסיס הצי הסורי בלטקיה כדי להיכנס לקרב עם כוחות האויב, אם יימצאו בים.

כוח של 5 ספינות טילים בפיקודו של מפקד השייטת, אל"ם ברקאי, יצא צפונה, כשמשימתו היא לאתר ולהשמיד את הכוח הסורי. בין ספינות הכוח הייתה גם אח"י "רשף" בפיקודו של רס"ן מיכה רם (לעתיד מפקד חיל הים). "רשף" הייתה הספינה הראשונה מדגם "סער 4" שנבנתה במספנות ישראל. היא הוכנסה לסד"כ ימים ספורים בלבד לפני פרוץ המלחמה.

בשעה 23.30, מול לטקיה, נוצר מגע ראשון בין כוח המשימה שלנו לבין ספינת טורפדו סורית, שהוצבה בתצפית קדמית. תוך כדי הטיפול בה נתגלו ספינות טילים סוריות מזרחית לכוחותינו, בכיוון החוף הסורי. איתן נתגלתה גם מקשת מטיפוס "ת-43". ספינות הטילים שלנו פנו מייד מזרחה על מנת להיכנס לקרב עם ספינות האויב והשאירו ספינה אחת מאחור על מנת לטפל בספינת הטורפדו. בהגיען למבואות לטקיה, נורה מטח טילים על ספינותינו, וחלפו בערך 2 דקות, הארוכות ביותר שחוויתי אי פעם, עד לדיווחו של יומי שהטילים החטיאו כולם. היה זה הרגע הגדול בחיי. נסגר מעגל.

העובדות הבאות היו בעלות משמעות מכרעת לגבי הכניסה לקרב:

- א. טווח גילוי האויב על-ידי כוחותינו היה כ-40 ק"מ.
- ב. טילי האויב נורו על כוחותינו מטווח של 37.5 ק"מ.
- ג. ספינותינו הסתערו לעבר הספינות הסוריות, ובטווח של 20 ק"מ ניתנה הוראת פתיחה באש לעברן.
- ד. השלב הסופי של הקרב התנהל בטווחים קצרים ביותר, דרומית ללטקיה, קרוב מאוד לחוף הסורי. ספינת "אוסה" אחת עלתה על החוף, ושם טובעה באש תותחי 40 מ"מ שנורתה על-ידי אחת מספינותינו.

בסך הכול טובעו בקרב 5 ספינות סוריות: "אוסה" אחת, 2 ספינות "קומאר", שולת מוקשים אחת מדגם "ת-43" וספינת טורפדו "כ-123". לכוחותינו לא נגרמו אבדות או נזקים כלשהם.

בשלב מאוחר יותר, כשכבר נמצא ציוד מתאים, הוא היה גדול ומגושם, שכן נועד להגן על כלי שיט גדולים בהרבה מסטי"לים, ואי אפשר היה להציבו על הספינות, שבלאו הכי כבר היו עמוסות לעייפה. מערכות ל"א לכלי שיט קטנים, כפי שהתברר לנו, פשוט לא היו בנמצא, מכיוון שכל מאמצי הפיתוח של ציי המערב בתחום הוקדשו להגנתם של כלי השיט הגדולים שלהם, שהיו פגיעים יותר לטילים. בלית ברירה נאלצנו לחפש את הפתרונות בכוחות עצמנו. בשילוב לא שגרתי פעלו המפעלים המפתחים בארץ מול אנשי ההפעלה המבצעיים ומהנדסי הפיתוח של חיל הים ו"תפרו" מערכות ל"א ייחודיות לסטי"לים של חיל הים, לפי מידתם.

"ספינות שרבורג" - 1968-1973

בדצמבר 1967, כחודשיים אחרי טיבועה של "אילת", הגיעה לחיפה אח"י "מבטח", הראשונה מבין "ספינות שרבורג", כשהיא עירומה מכל חימוש. במהלך השנתיים שלאחר מכן הגיעו עוד שש ספינות, ובדצמבר 1969 רכשנו תגבורת של חמש ספינות-אחיות, שנועדו ל"קידוחי נפט", כביכול, ושעם הצטרפותן לקודמותיהן עמד לרשות חיל הים כוח מחץ של 12 ספינות טילים חדשות ודרוכות לקרב.

מאז ועד אוקטובר 1973 התנהל בחיל הים מירוץ נגד השעון – תוך כדי ביצוע משימותיו השוטפות – לזיווד ולחימוש הספינות, לשילוב המערכות, לניסויי ההרצה ומעל לכל לפיתוחה ולתרגולה של תורת הלחימה עם צוותי הספינות בים ובמתקני האימונים בחוף.

כל כמה שהייתה פעילותנו נמרצת וחבקה את כל שעות היממה של אנשים רבים – קצינים, חוגרים ואזרחים – היינו נתונים בתחושה של מצוקת זמן חריפה. איש לא ידע מתי תיפול על ראשינו המלחמה הבאה. הסייטים של 1967 ושל אובדן "אילת" רדפו אותנו. עשינו לילותינו כימים כדי להביא את העתיד מרחוק ולעשותו מציאות בהווה הקרוב.

יצאה למלחמה

ביום הכיפורים 1973 עמדו לרשות חיל הים הכלים החדשים, שאותם הכין במשך שנים רבות. אולם תהיה זו טעות לטעון שהפעם היה חיל הים מוכן למלחמה, שהרי המערכות שבהן מדובר היו עדיין בפיתוח, ורק המלחמה, שהייתה טבילת האש שלהן, הוכיחה בדיעבד את מוכנותן. עם כל האופטימיות רחשה בכולנו, בגלוי ובסתר, חרדה גדולה שמא לא תעמוד המערכת במשימה, ויגרם אסון נורא לספינות המסתערות מול מטחי הטילים של האויב. ברור היה לכולם, כי אם יתפוצצו 400 ק"ג של חומר נפץ שבראש ה"סטקס" על סיפנו הדקיק של סטי"ל, לא ייוותרו לו אפילו דקות אחדות של חסד אחרון על פני המים. אישית הרגשתי, שזהו המוקד, המבחן לכל המאמצים שהשקענו בתקופה הארוכה של הפיתוח, של הבנייה, של שילוב

אח"י "אילת".
הטבעתה ב-21
באוקטובר
1967 לא חוללה
את המהפכה
בחיל הים,
אלא רק
החישה אותו

בשעה 22 דיווחה תחנת החוף על התקרבותם של כלי שיט לא מזוהים ממערב בכיוון הספינות שליד החוף, וזמן קצר אחר כך היא דיווחה על ירי. סא"ל רז הפר את הדממה האלקטרונית, הזמין סיוע אווירי והורה להסתער. בעוד שני הזוגות סוגרים במלוא המהירות משני כיוונים, התגלו על מסכי הספינות חמש מטרות, שזוהו כנושאות מטולי רקטות מלוות בסטי"לים. עם כניסתן לטווח הטילים ניתנה הוראה לפתוח באש, אך כל 11 הטילים שנורו מהספינות החטיאו מסיבה לא ידועה. תוך כדי הקרב הצטרף מטוס "פנטום" בודד לכוח. הוא הונחה לעבר אחת המטרות והשמיד אותה. הייתה זאת הפעם היחידה במלחמה שבה הצליח חיל האוויר, שהיה עמוס מאוד במשימותיו, להקצות מטוס מסייע לכוח המסתער. למחרת הגיעו לחוף סיני ניצולים מהספינה שטובעה.

הקרב התנהל בהתאם לתורה שפותחה לפני כן. על כוחותינו נורו 8 טילים, וכולם החטיאו את מטרותיהם. עברנו את טבילת האש הראשונה שלנו בהצלחה מלאה. הנשק ומערכות הלוחמה האלקטרונית פעלו כפי שציפינו, ואילו האנשים – החל מהפיקוד הבכיר וכלה באחרוני אנשי הצוות – פעלו מעל ומעבר למצופה: בקור רוח, במקצועיות ובאומץ לב. כמצופה, נתגלו בקרב גם הרבה תקלות בנהלים ובמערכות לחימה, שהכרח היה לתקנם בזמן אמיתי. התחקיר החל מייד למחרת בבוקר במטרה למנוע הישנות תקלות ועל מנת לטפל בהן בעת ובעונה אחת בכל הרמות – המבצעית, הטכנית והלוגיסטית – תוך הזרמת הוראות ביצוע מיידיות לתיקון הציוד ולעדכון הנהלים המבצעיים.

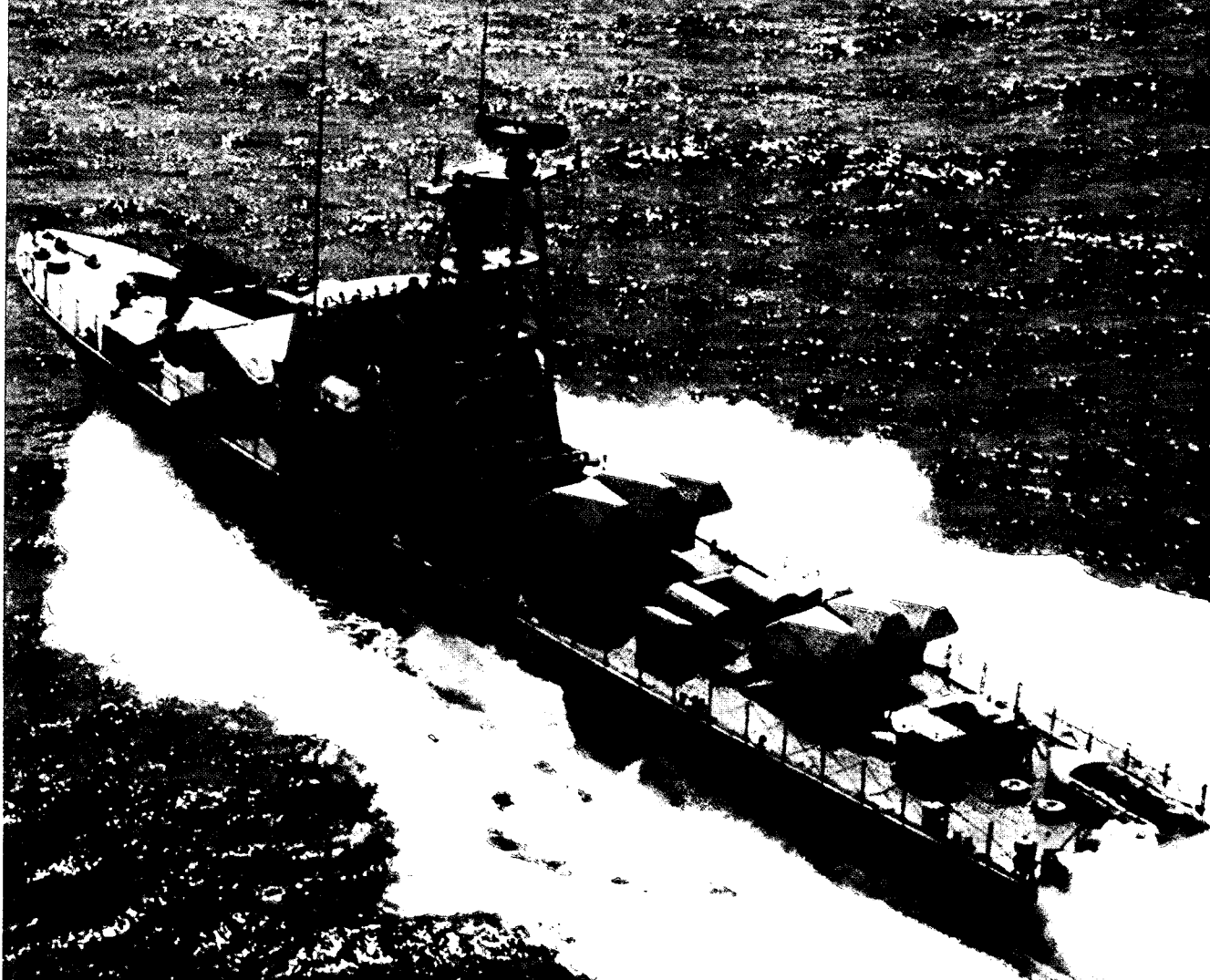
מחרב ליד חני-עריש

קרב בלטים

ביום השלישי למלחמה יצאו כוחות היבשה של צה"ל למתקפת-נגד בחזית סיני בתקווה להדוף את הכוחות המצריים בחזרה אל מעבר לתעלת סואץ. מטה חיל הים ציפה שלחץ יבשתי על פורט-סעיד יאלץ את הספינות המצריות בנמל להימלט לבסיסן הראשי באלכסנדריה מחשש שייתפסו או יופגזו. אך מתקפת-הנגד נכשלה,

בה בעת שהמש"ט (מפקד השייטת) הסתער על הספינות הסוריות בלטקיה, מיקם מפקד פלגה 33, סא"ל גדעון רז, מארב של ארבע ספינות מערבית לאל-עריש כנגד נחיתה אפשרית של כוחות מצריים על חוף סיני. שתיים מהספינות השליכו עוגן סמוך לחוף, ושתיים סיירו בעומק הים. הכוח קיים דממת קשר ומכ"ם, והוזן במידע מתחנה חופית.

12 100% DATA RECOVERY RATE

והספינות המצריות לא יצאו מהנמל. החלטתי איפוא לנסות לגרות אותן לצאת לים על-ידי הפגזת מטרות בחוף הדלתא של הנילוס. למשימה זו הוקצו 10 ספינות. 6 מתוכן, בפיקודו של המש"ט, החלו לבצע סיור אלים בגזרת דמיטה-דוטה בשפך הנילוס במטרה לאתר את האויב ולהשמידו. הכוח נכנס לגזרת הסיור בשעה 18.46, ובשעה 21.10 היו גילויים ראשונים של כוח מצרי בטווח של כ-50 ק"מ.

לקראת חצות ירו המצרים מטח טילים ראשון, ובו 12 טילים, מטווח של כ-40 ק"מ. מייד לאחר מכן פנו ה"אוסות" המצריות במהירות מרבית מערבה במגמה להסתלק ולהתחמק מכוחותינו. ספינותינו לא נפגעו ודלקו אחר ה"אוסות". נוכח פער המהירויות הגדול בין ה"סער" (42 קשר) ל"אוסה" (28 קשר), הלך הטווח ונסגר במהירות. בטווח של 18 ק"מ פתחו ספינותינו בירי טילים על 4 "אוסות" והשמידו שלוש מהן. הרביעית עלתה על שרטון בחוף בלטים והושמדה באש תותחים.

תקלות

אף שחיל הים הצליח בכל הקרבות שניהל במהלך המלחמה, הוא לא יצא פטור לחלוטין מתקלות, וכבר הזכרתי בהקשר זה את 11 הטיילים שהחטיאו. בבדיקות שנערכו בספינות למחרת נמצאו תקלות טכניות שלא נשנו לאחר תיקון. במהלך התחקירים גם נחשפו לא מעט תקלות וטעויות אנושיות, שלקחיהן נלמדו וישומו בזמן אמיתי.

אחת התקלות הבולטות והחמורות ביותר אירעה לאח"י "חנית" בלילה השני, כשהפליגה במסגרת כוח משימה לביצוע פטרול אלים מול חופי מצרים. ה"חנית" נועדה להציב מארב בפתחה המערבי של ימת ברדוויל. אנשי צוותה, שהשתתפו בקרב לטקיה, כבר נמצאו יומיים בפעילות ובהתקרבם – במהירות של 30 קשר – לרצועת החוף הצרה והשטוחה, החוצצת בין הימה לים, ושכמעט אי-אפשר להבחין בה במכ"ם, חברו יחד העייפות, המהירות הגבוהה וקשיי הניווט, והספינה ננעצה כמעט לכל אורכה בחול הרך. ה"חנית" חולצה ונגררה לחיפה, שם אובחנו נזקים קשים למדחפים ולגוף. אך מאמץ מרכזי של כל הכוחות הטכניים של חיל הים

במטה ובמספנה החזיר אותה אחרי כמה ימים לכשירות, והיא עוד הספיקה לחזור ולהשתתף במלחמה.

נתיבי שיט בתוחים

ב-1973 סברו רבים במערכת הביטחון כי תפקידו של חיל הים מתמצה בהגנה על חופי המדינה ותו לא. היו גם מי שחשבו אחרת,

אך קולם כמעט שלא נשמע. כתוצאה מכך לא הוטל על חיל הים לתכנן ולבנות כוח לאבטחת חופש השיט בימי מלחמה, וממילא לא הוקצו לכך משאבים.

הנחת העבודה של מערכת הביטחון הייתה כי בלאו הכי תהיה המלחמה קצרה, ולפיכך בחרו קברניטיה להשקיע את מאמציהם ואת תשומת ליבם בתחומים אחרים.

בשל חששו מפני חסימת מצרי באב אל-מנדב בפני שיט ישראלי ועצירת זרימתו של הנפט האיראני לישראל הורה שר הביטחון דיין בתחילת 1968 להיערך להשגת שליטה בים האדום. באין כל אמצעי חלופי לאבטחת השיט בריחוק גדול כל כך מכל בסיס ישראלי, הטיל את המשימה על חיל הים, וכך נולד פרויקט ה"רשף".

ב-1970 החלו לבנות במספנות ישראל 6 ספינות מדגם "רשף" (הנקראות כיום "סער 4"). כל ספינה כזאת היא בדחי של כ-450 טון – כמעט פי שניים מגודלה של "ספינת שרבורג". תנאי הזירה דרשו כלי שיט גדול וכבד יותר, שיוכל להתקיים תקופה ממושכת, יחסית, במנותק מבסיס אם, שטווח הפעולה המבצעי שלו יהיה ארוך יותר, ושיוכל להתמודד עם תנאי הים.

ב-6 באוקטובר 1973 עדיין היה הכוח בשלבי בנייה ולא נמצא בזירת ים סוף כמתוכנן. שתי הספינות הראשונות – "רשף", שכבר הייתה בתהליך הרצה, ו"קשת", שעדיין לא שולבו בה מערכות הנשק – נועדו להפליג לזירה מסביב לכף התקווה הטובה, אך "נתקעו" בים התיכון והשתתפו בקרבות ובמשימות האבטחה של נתיבי השיט.

מייד עם פתיחת פעולות האיבה, ב-6 באוקטובר, הכריזו שלטונות מצרים כי הטילו סגר ימי על כל נמלי ישראל. להגדרתם כלל הסגר את כל נתיבי השיט בים התיכון אל הארץ וממנה, את נתיבי השיט בים האדום וכמובן את השיט הישראלי במפרץ סואץ.

אבטחת חופש השיט לא הייתה מוגדרת באותה עת כמשימתו של חיל הים, אך הישגיו בימים הראשונים של המלחמה תרמו, ללא ספק, תרומה גדולה מאוד לאבטחת נתיבי השיט לישראל. בעקבות הניצחונות האלה מול חופי מצרים וסוריה הסתגרו כלי השיט הסוריים והמצריים בנמליהם ולא העזו לצאת מתוכם. אוניות השטח הגדולות – המשחתות – הורחקו מזירת הלחימה והפליגו לנמלי בנגזי

וטריפולי בים התיכון ולעדן בים סוף. בזירת הים התיכון נותרו פעילות רק צוללות ברמת כשירות ירודה ביותר. הן ביצעו גיחות אחדות – כולן לא מזיקות – אל מחוץ לנמליהן.

בים האדום, ליד נמל פורט סודאן, שיגרה צוללת מצרית טורפדו לעבר מיכלית ישראלית שהייתה בדרכה לאילת. המיכלית לא נפגעה. היה זה המקרה היחיד במלחמה, ככל הידוע לנו, שבו ניסתה צוללת מצרית לתקוף כלי שיט ישראלי.

חרף התייחסותה המעורפלת של מערכת הביטחון לנושא

ב-1973 סברו רבים במערכת הביטחון כי תפקידו של חיל הים מתמצה בהגנה על חופי המדינה ותו לא. היו גם מי שחשבו אחרת, אך קולם כמעט שלא נשמע

בספינות מדגם "סער" איפשרה להן רק שהייה קצרה בזירת הפעולה, אך המצרים לא לקחו בחשבון אפשרות של תדלוק בים, ובכך שגו. אנחנו ניסינו ליירט את המשחתות המצריות בצאתן לים והצבנו כוח סטי"לים באיזור מלטה. באחת ההפלגות האלה נקלעו שתי ספינות שלנו, בפיקודו של אל"ם ברקאי, לסערה קשה בקרבת האי, שמנעה את תדלוק הספינות בלב ים. בלית ברירה נכנס ברקאי למפרץ קטן בחוף של מלטה והחל לבצע את התדלוק. זמן קצר אחר כך, כשהיה התדלוק בעיצומו, הופיעה לידם ספינת משמר של מלטה, ובאדיבות תקיפה של מארחת הזמינה את ספינות הכוח להיכנס לנמל ולטה, בירת האי. אל"ם ברקאי הודה למארחיו על ההזמנה בהתאם לכל הגיונים, ומייד עם תום התדלוק מיהר לצאת מהמסתור אל הים הסוער בחוף. למחרת התקבלה בישראל תלונה חריפה מטעם ממשלת מלטה על הפגיעה בריבונותה. מלטה, שקרובה ללוב מכל הבחינות, דיווחה לה, כמובן, על האירוע, ומאז שבתו המשחתות המצריות בנמלים והמשיכו את הסגר הימי על ישראל מתוכם, בריחוק של כמעט 2,000 ק"מ מחופי המדינה.

סיורי אבטחת השיט, צריך לומר, לא היו משימה קלה כל עיקר לצוותים ולספינות. השעות הממושכות, שעשו בחדרי המכונות הדחוסים והמחניקים ובגשר צלוף הרוחות והמלה, והימים הארוכים שבילו בים הפתוח ברציפות בתנאי מזג אוויר שברוב הזמן לא האירו להם פנים, שחקו את האדם ואת המכונה כאחד. ספינות הטילים הקטנות שנבנו בשרבורג נועדו ביסודן רק לגיחות קצרות אל מימי החופין של נמלי האויב ולא לשהייה ממושכת בים. גופן הקל המיטלטל בקלות, המגורים הצפופים, המזון המעט והמים שהספיקו לשתיה בלבד הפכו את הסיורים האלה למסעות סיגוף.

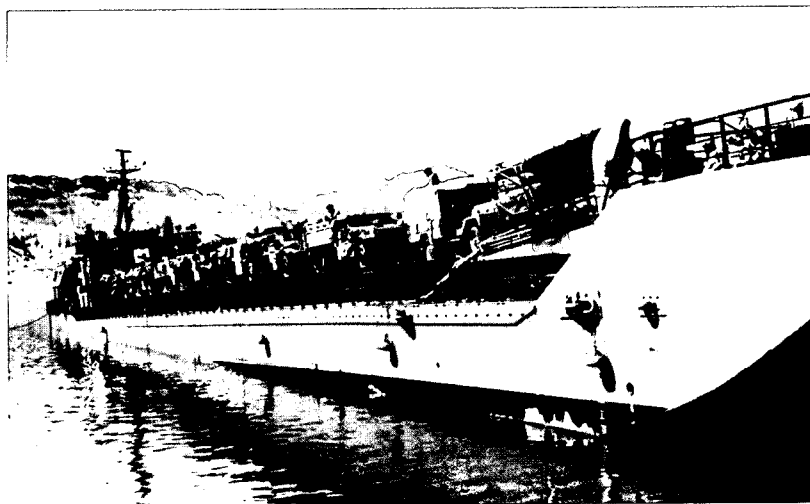
אך אולי יותר מכל אלה קשה הייתה השגרה המשעממת, האינסופית, של אופק ושמיים על נתיב אבטחה ארוך ובלתי משתנה כמעט, כשמספר האירועים המשמעותיים שואף לאפס. באחד הסיורים, סמוך לחוף קרפוטס, מזרחית לכרתים, עלתה אח"י "חיפה" על סלע תת-מימי ונפגעה באורח חמור בתחתיתה ובחרטומה. המים הרבים שחדרו בעד הפרצה שנקרעה בגופה גאו בתוך חלל החרטום במהירות, ונשקפה לה סכנה ממשית. אנשי הצוות, מותשים ככל שהיו, לא איבדו את העשתונות ותמכו את מחיצת החרטום באמצעות קורות בקרת נזקים, כדי שלא תקרוס תחת לחץ המים. למפקד הספינה הוריתי להישאר במקומו ולא לנסות להיחלץ בכוחות עצמו על מנת למנוע נזקים נוספים לגוף. בתוך פחות מ-24 שעות הגיעה למקום אוניית סוחר שגייסנו בראשית המלחמה כאוניית תיקונים ופרקה מהסטי"ל כל משא שניתן היה להסיר, לרבות נשק ותחמושת. אחר כך גררה אותה אחר כבוד מירכתיה לחיפה.

שיט הסוחר לישראל וממנה התקיים במהלך כל ימי המלחמה ללא מעצור כלשהו. בסך הכל בוצעו כ-200 הפלגות, שהביאו 95% מכלל המטענים שנשלחו לארץ, ובכללם מזון, דלק, תחמושת ומטענים כלליים. בהסוואת האוניות גילו צוותים אחדים יצירתיות גדולה, עד כי בהגיען לארץ התקשו אפילו בעליהן לזהותן.

אבטחת השיט, החלטתי לבצע את המשימה באמצעים שעמדו לרשות חיל הים – הגם שהוגדרו מלכתחילה לייעוד אחר – ומייד עם פרוץ המלחמה קיבלתי בנושא זה כמה החלטות:

1. לא להעניק ליווי צמוד לאוניות סוחר ישראליות, וזאת מהסיבות הבאות:
 - א. בליווי צמוד, כשכוח הליווי ואוניות הסוחר מפליגים בשיירה, נקבע קצב ההתקדמות על-פי האונייה האיטית ביותר – מכשלה שיש בה כדי לסכן ללא צורך את כל אוניות הכוח, לרבות ספינות הליווי.
 - ב. הפלגה בשיירה היא תופעה לא שגרתית, וכזאת מושכת תשומת לב, במיוחד של סיורי אוויר, מקילה על האויב את הזיהוי ומאפשרת לו לרכז כוחות תקיפה.
 2. נקבעו הנחיות לחברות הספנות כלהלן:
 - א. יש להשתמש באוניות המהירות ביותר.
 - ב. יש להסוות את האוניות בכל דרך אפשרית.
 - ג. יש לתאם את נתיבי ההפלגה עם חיל הים.
 3. את התוכנית לאבטחת השיט הנחה העיקרון כי יש למנוע כל עיכוב בתנועת האוניות לישראל וממנה. בהתאם לכך נפרסו כוחות האבטחה בעדיפות ראשונה במזרח הים התיכון, בין כרתים לחיפה ובעדיפות שנייה מערבה יותר, בין סיציליה לכרתים.

המאמץ המבצעי העיקרי שתוכנן לזירת ים-סוף היה נחיתה משוריינת בסדר גודל אוגדתי בבדה המערבית של מפרץ סואץ, ולביצועו נאספו הנחתות ממקורות שונים ומשונים בכל רחבי העולם

נחתת חיל הים הישראלי – "בת שבע"

משהו על אופיה המיוחד של הפעילות לאבטחת השיט אפשר ללמוד מהסיפור שלהלן:

במהלך המלחמה הורו המצרים למשחתות ה"סקורי" שלהם, שכזכור הפליגו לנמלי טריפולי ובנגזי בלוב, לנסות ליירט אוניות סוחר ישראליות ליד האי מלטה. הם הניחו שבמרחק כה גדול מהחוף הישראלי תימצאנה המשחתות מחוץ לטווח המבצעי של הסטי"לים שלנו ותוכלנה לפעול נגד שיט סוחר ישראלי ללא חשש.

לכאורה צדקו המצרים בהנחתם, מכיוון שכמות הדלק

הצלחתנו באבטחת השיט לישראל הייתה מלאה, אך לא לבדנו נשאנו בנטלה. מאז ימי ההעפלה ובמשך כל שנות קיומו קיים חיל הים שיתוף פעולה הדוק עם חבדות הספנות הישראליות והסתייע בהן. ימאי צי הסוחר הישראלי, בחלקם אנשי חיל הים לשעבר, הפגינו מסירות, עוז רוח ונחישות לעשות את מלאכתם חרף הסכנה ולקיים את הגשר בין ישראל לעולם החיצון.

חמצע "נ"י"

בעקבות הצלחותיו של חיל הים בימי המלחמה הראשונים הן בזירה הסורית והן בזירה המצרית הסתגר הצי המצרי בנמליו ונמנע מיציאה לים הפתוח כדי לא להתעמת עם ספינות הטיילים שלנו. באותה עת נמצאו מספר כלי שיט צבאיים מצריים בנמל פורט סעיד, ובכללם שתי "אוסות", שתי ספינות טורפדו ושלוש נחתות. אחרי הטבעתה של ספינת "קומאר" בעירדקה שבים האדום על-ידי לוחמי שיטת 13, נשאר הכוח המצרי בפורט סעיד היחיד ששרד, והחלטתי לפעול להשמדתו.

ב-16 באוקטובר חדר כוח של שיטת 13, לנמל פורט סעיד. הכוח "חזירים", למל פורט סעיד. הכוח מנה שני זוגות: על "חזיר" אחד היו סגן עודד אמיר ז"ל – שהיה מפקד הכוח – ובן זוג, סמ"ר עלי קמחי ז"ל. על ה"חזיר" האחר היו סגן בועז שקדי וסמ"ר שייקה ברמן. כבר בהתקרבם לנמל שמעו מרחוק הדי התפוצצויות של מטעני עומק שהשליכו המצרים נגד צוללים. ככל שהתקרבו למטרות התגברה עוצמת הפיצוצים, ואף על פי כן לא הרפו והמשיכו במשימתם. תוך העזה ודבקות במטרה הגיעו אל הספינות והצליחו לטבע סטי"ל מדגם "אוסה" וספינת טורפדו. סגן עודד אמיר ז"ל וסמ"ר עלי קמחי ז"ל לא חזרו מהפעולה והוגדרו נעדרים.

טיכוח האירועים בזירת הים התיכון

העובדה המרשימה ביותר בכל קרבות הטיילים שניהלנו הייתה שכל טיילי ה"סטיקס" החטיאו, ולכוחותינו לא נגרמו מהם נזקים כלשהם. ניצחון של מערכות הלחימה האלקטרוניות של ישראל

היה מוחלט. לאחר שני הקרבות הראשונים בסוריה ובמצרים – ועד לסיום המלחמה – לא העזו המצרים והסורים להוציא כוחות ימיים אל מחוץ לטווח תותחי החוף והמטרייה של טיילי החוף-ים, למעט צוללות שנשלחו ללב ים בניסיון כושל לשים מצור על השיט לישראל. כל הקרבות שנהלו על-ידי ספינות חיל הים עד תום המלחמה בזירת הים התיכון התרחשו במימי החופים של סוריה ושל מצרים.

המלחמה בזירת ים סוף

מצבנו בים האדום היה שונה לחלוטין. הספינות מדגם "רשף", שתוכננו ונבנו כדי לשרת בזירת ים סוף (ז"ס), לא הספיקו להגיע ליעדן, ובסד"כ נמנו שלושה דבורים (שלאחר פרוץ המלחמה יתוגברו בשלושה נוספים, שהועברו בדרך היבשה), שבע נחתות (אחת גדולה, שלוש בינוניות ושלוש קטנות) ואוניית סוחר חמושה. כפי שצפינו, הפעילו נגדנו המצרים ספינות טילים וספינות משמר בניסיון לפגוע בבסיסנו בשארם אישייח ויחידות קומנדו במפרץ סואץ כדי לפגוע בכוחותינו שבחוף המזרחי ולשבש את פעילותם. נוסף על כך הטעינו המצרים צי של סירות דיג

סרן אלכס טל
במלחמת יום
הכיפורים (שלישי
משמאל). כיום
מפקד חיל הים

בתחמושת, בדלק ובאספקה חיונית אחרת עבור כוחותיהם המשוריינים, שנועדו לפרוץ מאיזור התעלה דרומה, לאורך החוף, באכה ראס סודר, אבו זנימה ואיטור.

המאמץ המבצעי העיקרי שתוכנן לז"ס היה נחיתה משוריית בסדר גודל אוגדתי בגדה המערבית של מפרץ סואץ, ולביצועו נאספו הנחתות ממקורות שונים ומשונים בכל רחבי העולם. כהכנה למבצע נערכו בזירה בשנים שקדמו למלחמה אימוני נחיתה מאומצים ומוגוונים, שכללו, נוסף על הנחתות, כוחות שריון גדולים. נוכחותם של שלושה סטי"לים מדגם "קומאר" בבסיס הצי

והסובייטי רק אחרי המלחמה, אך לאחר טביעת ה"סיריס" הכשיר חיל הים את מעבר המילאן, מזרחית למצרי יובל, לשיט מיכליות. וכך, ארבעה ימים לאחר תום המלחמה, זמן קצר אחרי טיבוע ה"סיריס", התחדש שיט המיכליות הישראליות במפרץ סואץ.

כבר לקראת סוף המלחמה הייתה השליטה במצרי יובל ובמפרץ סואץ שוב בידינו, ומיכליות ישראליות חזרו להוביל דלק מאבו רודס לאילת. שליטתנו במצרי הים האדום ובמפרץ סואץ התאפשרה בזכות פעולותיהם הנועזות של לוחמי הקומנדו הימי ובזכות פעולותיה של פלגת הדבורים, אשר נשאו גם הן אופי של פעולות קומנדו וכללו תקיפות מעגניים לאורך החוף המצרי, הטבעת ספינות אספקה ותקיפת כוחות קומנדו מצריים.

למיקוש מצרי יובל הייתה השפעה מתמשכת על השיט, בעיקר של המצרים, במימי מפרץ סואץ, שהסתיימה רק עם גמר פינוי המוקשים. במשך כל התקופה לא פסקה תנועת המיכליות הישראליות לשדות הנפט באבו רודס ובחזרה לאילת דרך מעבר המילאן, בעוד השיט המצרי נחסם בגין אותם מוקשים שזרע הצי המצרי.

לקחים

כללי

החל מליל המלחמה הראשון השקענו מאמץ עצום באיתור תקלות, בתיקון ובפעולות למניעת הישנותן. כמו כן עסק מספר גדול של קצינים מהתחום המבצעי והטכני בתחקור ובלמוד מדויק של כל הפעולות והקרבות וכן של הפעילויות הלוגיסטיות בבסיסים, במספנות ובבתי המלאכה. ברור היה לנו כי בכל הקשור ללקחי הקרבות, האויב – כמונו – עסק ויעסוק בלמידתם, ולפיכך טכניקות ותורות לחימה, גם אם הוכחו כמוצלחות במלחמות העבר, לרבות ביום הכיפורים, התיישנו תוך כדי הביצוע ויהיו פסולות לשימוש חוזר מעצם חשיפתן לאויב.

אנו חייבים איפוא בלימוד לקחי המלחמה כבסיס לפיתוח תורות ומערכות לחימה חדשות. בפיתוח מערכות הנשק המתקדמות, שתמודדנה בשדה הקרב העתידי, נסתייע בניסיון שצברנו, אך המטרה תהיה לחדש. לא פחות מכך עלינו להימנע, כל כמה שרק אפשר, מלנוח על זרי הדפנה של האתמול. התרדמה הנגזרת על כל המתבשמים מהצלחות העבר צופנת בחובה סכנה גדולה של ניוון הרצון והיוזמה לעשות ולהתפתח לקראת המחר. זוהי אחת הסכנות הגדולות האורבת לחיל הים.

סטי"לים

ספינת הטילים הוכחה במלחמה הזאת כפלטפורמה עיקרית ומרכזית בזירת הלחימה המיידית של חיל הים, ונראה כי גם בעתיד תהיה – גם אם שונה ומשוכללת יותר – בסיס לבניית כוחות השטח של חיל הים.

המצרי בעירדקה הייתה איום ישיר על המבצע ובעצם סיכלה את האפשרות להוציאו אל הפועל. לו הייתה נחתת טעונה לעייפה ברק"ס סופגת טיל, הייתה שוקעת על תכולתה למצולות בתוך שניות. לפיכך השקענו מאמץ עצום בהשמדת הסטי"לים של עירדקה.

שיטת 13 בעירדקה

באין לנו כל כלי שיט שיוכל להתמודד עם ה"קומארים" של עירדקה, נותרה שיטת 13 – הקומנדו הימי – הפתרון האפקטיבי היחיד. אומנם אחד משלושת ה"קומארים" הוצא מכלל שימוש בהתקפת אוויר, אך לאחר מכן הסתגרו הספינות בעירדקה, וחיל האוויר היה עסוק מכדי שיוכל להקצות כוח אווירי לחיסול השתיים הנותרות. ארבע פעמים תקפו לוחמי השיט את עירדקה, החל מ-9 באוקטובר ועד 22 באוקטובר, ובכל פעם בשיטה אחרת: בסירות גומי, בסירות נפץ וב"סנוניות נשק". בגיחתם השנייה הטביעו את אחד הסטי"לים באמצעות מוקש שהצמידו לגחונם, ובגיחתם הרביעית והאחרונה, שתתואר להלן בקיצור, השמידו את ה"קומאר" הנותר.

רכובים על שתי "סנוניות נשק" התגנבו הלוחמים למעגן וזיהו – אחרי בעיות תנועה קשות – את ה"קומאר". הם התקרבו אליו בחשאי, ומטווח של כמה עשרות מטרים שיגרו לעברו טילי "לאו" משני קנים. אחרי תשע החטאות פגעו שני הטילים האחרונים שנותרו בזה אחר זה והעלו את הספינה באש. תוך כדי כך עלתה אחת הסנוניות על שרטון. תחת אש כבדה הצליחו הלוחמים לחלץ את הסירה ולחמוק אל הים הפתוח בחזרה לשארם א-שייח'.

מכל ארבעת הפעולות חזרו הלוחמים לבסיסם בלי שנגרמו להם אבדות או נזקים כלשהם, אף שגורם ההפתעה אבד כבר לאחר הפעולה הראשונה. כל זאת בזכות התושייה, המקצוענות ויכולת האלתור שגילו בשטח, תוך הפגנת אומץ לב ודבקות ללא פשרות במטרה.

בצהרי ה-22 באוקטובר, בד בבד עם חזרת לוחמי השיטת ממסעם האחרון לעירדקה, נערך כוח הנחיתה הגדול ביותר שהתקבץ אי פעם בצה"ל, טעון בשריונו ומוכן לפעולה. אולם הידיעה על כינון הפסקת האש עצרה את המבצע.

חופש השיט במפרץ סואץ

לצי המצרי בים האדום הייתה לכאורה עדיפות מוחלטת, שנוצלה באופן זמני למניעת השיט הישראלי במצרי באב אל-מנדב. לעומת זאת נכשל ניסיונו לחסום את השיט הישראלי במפרץ סואץ, על אף המוקשים שזרע במצרי יובל וטביעת המיכלית "סיריס" בת 50 אלף הטונות מפגיעת אחד מהם, כשהייתה בדרכה לאבו רודס. אומנם לא נמצאה בידי חיל הים טכנולוגיה לטיפול בבעיית המיקוש של מצרי יובל, והם טוהרו בעזרת הצי האמריקני

יעדי חיל הים בעתיד

המלחמה גם לימדה אותנו שיעדי המלחמה של חיל הים אינם יכולים להצטמצם אך ורק לכלי השיט של האויב, ויש להרחיבם ולהחילם על תשתיות החוף של האויב.

במהלך המלחמה התעוררה בעיה של הספקת ציוד אסטרטגי סובייטי, לרבות טנקים ומערכות נשק כבדות, דרך נמל לטקיה לגייסות הלוחמים בחזית. חסימת הנמל עשויה הייתה לחסום או לשבש באופן חמור את חידושו של מלאי הציוד והתחמושת של הסורים ובכך להרים תרומה חיונית וממשית להצלחתו של צה"ל במערכה היבשתית.

אלא שנושא זה, שלא נכלל ביעדי חיל הים לפני המלחמה, הפתיע את החיל, והמענה שהוא יכול היה לאתגר לא נתן את התוצאות המבוקשות. לא הייתה חשיבה אסטרטגית של מערכת הביטחון ושל הממשלה בעניין זה – או שהייתה חשיבה מוגבלת בלבד – וחיל הים מצידו לא ניסה ללמוד את הנושא וללמד אותו, ולו רק רעיונית, לזולתו במערכת.

עם זאת אולתרו אמצעים תוך כדי המלחמה בזמן אמיתי, והותקפו מתקני דלק על החוף הסורי תוך השגת תוצאות טובות. לדוגמא, חוות הדלק שליד נמל טרטוס הותקפה ונפגעה באמצעות תותחי 76 מ"מ.

אין לי ספק שבעתיד יצטרך חיל הים להקדיש מחשבה מרובה למרחב האסטרטגי שבתוכו הוא פועל ולקבוע בהתאם לכך את יעדיו, לחקור אותם, לפתח אמצעי לחימה מולם ולא פחות מכך – ללמוד את ההיבטים המשפטיים הנגזרים מהחוק הבינלאומי בעניין זה.

סיכום

אני משוכנע שהן בים התיכון והן בים האדום יש מקום לפעילות צבאית נרחבת של כוחות ימיים מעצם העובדה שחופיהם צפופי אוכלוסייה, ושם מתרכזות התשתיות האסטרטגיות והכלכליות של רוב מדינות העימות. ככל שיגדלו הטווח של טילי היסעים ואמינותם, יורחבו האפשרויות להפעלתם, ויעלה משקלם בשדה הקרב הימי העתידי על כל היבטיו.

עם זאת ברור מעל לכל ספק, כי בזירה של קרב-השטח בעתיד תגדל סכנת ההיפגעות מטילי יסעים, שיהיו מתוחכמים ומדויקים יותר, ויהיה צורך לשפר באופן משמעותי את מעטפת הלוחמה האלקטרונית והנשק נגד טילים, שיהיה חלק בלתי נפרד מחימושה של ספינת הטילים בעתיד. תכונותיה העיקריות של ספינת העתיד תכלולנה:

1. מהירות שיוט מבצעית גבוהה וכושר תמרון מעולה.
 2. מערכת טילי יסעים מודרנית ויעילה.
 3. מערכת לחימה יעילה נגד צוללות.
 4. יכולת לחימה יעילה נגד טילי יסעים. ישנו, כמובן, קושי גדול לשלב את כל ארבעת המרכיבים האלה בספינה אחת, שכן יש ביניהם לא מעט ניגודים. ברור איפוא שמתכנניה של ספינת העתיד יצטרכו למצוא פשרה כלשהי בין כולם.
- אין ספק שלכמות הכלים יהיה משקל סגולי רב בכל קרב ימי עתידי, שכן מספר רב של כלי שיט יאפשר גיוון מרבי של מערכות לחימה ושל שיטות לחימה, ירחיב את יכולת התגובה לכמה זירות ויעדים בעת ובעונה אחת ויגדיל את יכולת הספינה והשרידות של הכוחות בכל האתרים.
- חשוב מאוד שיישמרו ממדיה הקטנים, יחסית, של הספינה ומחירה הנמוך, יחסית, כדי שההגנה עליה לא תהפוך למטרה בפני עצמה. ספינה גדולה ויקרה תזדקק למערכות הגנה כבדות ומורכבות שיסרבלו את תהליכי התפעול ויחבלו ביכולתה המבצעית.

לקחי האויב

הציים של מדינות ערב משקיעים מאמצים גדולים בחיפוש וברכישת של מערכות נשק מתקדמות במערב ובמזרח. אלה כוללות: צוללות, סטילים, מערכות טילים מודרניות ומערכות לחימה אלקטרוניות. נראה שבעתיד תוכלנה מדינות ערביות כמו מצרים סוריה, לוב אלג'יר, מרוקו, סעודיה ועיראק להעמיד כוח ימי מכובד, שלפחות חלקים ממנו יוכלו לפעול בזירות השונות במשולב ובהרכבים מגוונים רבים תוך שימוש בתעלת סואץ לפריסת הכוחות בין זירות הים התיכון וים סוף.

חשיבותו של חיל הים

מלחמת יום הכיפורים שבה והוכיחה לנו ולמדינות ערב כי גם כשעיקר המאמץ מתרכז ביבשה ובאוויר, הרי יש חשיבות רבה לזירה הימית. המשימות החיוניות בזירה זו הן: שמירה על נתיבי שיט פתוחים לאספקה צבאית ואזרחית, הגנה על ריכוזי האוכלוסייה הצפופים שעל החוף, חסימת השיט לנמלי האויב ואיום על עורף האויב כדי לאלצו להקצות כוחות גדולים להגנת החוף. כוחות אלה נגרעים, כמובן, מהמאמץ המרכזי שלו.

לפיכך חייב פיתוחו של חיל הים להימשך גם בעתיד, באופן שסדר הכוחות שיעמוד לרשותו יבטיח הגנה מרבית על חופי המדינה ויוכל להבטיח נתיבי שיט פתוחים אליה בכל הנסיבות, לרבות בעיתות מלחמה. זאת על מנת שלא תושבת תובלת האספקה החיונית מהעולם החיצון למדינה, וככל האפשר גם תימשך הפעילות המסחרית עימו.